

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра менеджменту, публічного управління та персоналу

ЖУРАВЕЛЬ Світлана Віталіївна

**Забезпечення участі громади у формуванні та реалізації
політики місцевого розвитку/ Ensuring community
participation in the formation and implementation of local
development policy**

спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітня програма – Публічне управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота за ступенем вищої освіти «Магістр»

Виконав студент групи ПУАзм – 21
Світлана ЖУРАВЕЛЬ

Підпис

Науковий керівник: к.н.д.у.
Віктор АНТОНЮК

Підпис

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

«__» _____ 2025 р.

Зав. кафедри, д.е.н., професор

Руслан АВГУСТИН

Підпис

ТЕРНОПІЛЬ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДИ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ.....	7
1.1 Поняття, сутність, цілі та завдання участі громади у формуванні політики місцевого розвитку.....	7
1.2 Нормативно-правова база громадської участі в Україні та її значення для місцевого розвитку.....	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ УЧАСТІ ГРОМАДИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ.....	13
2.1. Досвід участі громадян у прийнятті рішень на рівні територіальних громад.....	13
2.2. Оцінка ефективності інструментів залучення громадськості.....	20
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ УЧАСТІ ГРОМАДИ У РЕАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ.....	26
3.1. Оптимізація механізмів участі громадськості в управлінні місцевим розвитком.....	26
3.2. Напрямки вдосконалення законодавства та практики взаємодії громади з органами місцевого самоврядування.....	32
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
ДОДАТКИ.....	40

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах формування державного управління в Україні особливого значення набуває процес децентралізації, який передбачає передачу значної частини повноважень і ресурсів на місцевий рівень. Цей процес створює нові можливості для громадян активніше долучатися до управління своєю територіальною громадою, впливати на прийняття рішень, що безпосередньо стосуються якості їхнього життя. Участь громади в управлінні місцевим розвитком виступає не лише засобом демократичного врядування, але й ключовою передумовою успішного впровадження державної політики на місцевому рівні.

Водночас, на практиці, забезпечення реальної участі громади у формуванні та реалізації політики місцевого розвитку залишається проблемним. Часто спостерігається формальний підхід до залучення громадян, низький рівень обізнаності населення щодо своїх прав, відсутність довіри до влади, а також обмежений доступ до дієвих механізмів впливу. Ці фактори знижують ефективність ухвалених рішень, створюють перешкоди для сталого розвитку територій та породжують соціальну напругу.

У такому контексті вивчення і вдосконалення механізмів забезпечення громадської участі набуває особливої актуальності, оскільки в умовах демократичних перетворень та децентралізації участь громадян стає основою для побудови відкритого та підзвітного місцевого врядування. Активна позиція громадян, її спроможність впливати на управлінські рішення, планування та реалізацію місцевої політики сприяє підвищенню ефективності органів місцевого самоврядування, зміцненню довіри до влади та розвитку соціального капіталу. Отже, дане дослідження має значну практичну цінність для вдосконалення місцевого управління, підвищення рівня громадської залученості та розробки дієвих механізмів співпраці між владою та громадянами в умовах сучасних політичних, соціальних та інституційних викликів.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Окремі аспекти участі громади у формуванні та реалізації політики місцевого розвитку були предметом

наукових досліджень таких вчених, як В. В. Анісімова, С. М. Гладуняк, Т. О. Коломоєць, І. А. Коліушко, В. П. Луць, В. С. Малиновський, Л. В. Мельник, С. В. Ніколаєнко, О. М. Рябченко, О. А. Скрипник, В. М. Слюсаренко, Н. М. Сухова, Ю. М. Тодошук, І. О. Туровська, О. М. Шевченко, В. П. Шамрай, І. В. Шкляр, а також багатьох інших. У їхніх працях розглядаються питання децентралізації, розвитку місцевого самоврядування, нормативно-правового регулювання громадської участі, інструментів взаємодії громади та влади, механізмів партисипативного управління. Зокрема, акцентується увага на важливості створення форм участі населення, розвитку громадських слухань, консультативних органів, бюджету участі тощо. Водночас, попри наявність ґрунтовної теоретичної бази, зберігається потреба у подальшому дослідженні практичної реалізації цих механізмів в умовах сучасної України, зокрема в період після запровадження реформи децентралізації, а також в умовах воєнного стану, що вимагає адаптації підходів до участі громади у нових соціально-політичних умовах.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення ефективної участі громади у формуванні та реалізації політики місцевого розвитку.

Відповідно до поставленої мети основними **завданнями** кваліфікаційної роботи є:

- охарактеризувати сутність, цілі та завдання участі громади у формуванні політики місцевого розвитку;
- розглянути нормативно-правову базу громадської участі в Україні та її значення для місцевого розвитку;
- проаналізувати механізми участі громади у реалізації політики місцевого бюджету;
- проаналізувати досвід участі громади у прийнятті рішень на рівні територіальних громад;
- оцінити ефективність інструментів залучення громадськості;

- визначити напрями вдосконалення процесів формування участі громади у реалізації місцевого розвитку;

- розглянути та розробити механізми участі громадськості в управлінні місцевим розвитком.

Об'єктом дослідження є процеси формування та реалізації політики місцевого розвитку в умовах децентралізації та демократизації суспільства.

Предметом дослідження є механізми, інструменти та форми участі громади у формуванні та реалізації політики місцевого розвитку, а також чинники, що впливають на ефективність такої участі.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у процесі дослідження використано сукупність загальнонаукових методів і прийомів наукового пізнання. Застосовано діалектичний та системний підходи, а також методи аналізу, синтезу, абстрагування, порівняльного аналізу тощо. Для розгляду теоретико-методичних засад участі громади у формуванні та реалізації політики місцевого розвитку використано загальнонаукові методи індукції та дедукції, системного підходу, порівняльного та статистичного аналізу. Зазначені методи дозволили обґрунтувати напрями вдосконалення механізмів залучення громадськості до процесів прийняття рішень на місцевому рівні.

Наукова новизна дослідження полягає у розвитку теоретико-методичних положень щодо забезпечення ефективної участі громади в політиці місцевого розвитку та обґрунтуванні практичних механізмів її удосконалення.

Практичне значення дослідження полягає у розробці рекомендацій з удосконалення механізмів участі громади у формуванні та реалізації політики місцевого розвитку, що може бути використано органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та ініціативними групами для підвищення рівня залученості населення до процесів прийняття управлінських рішень.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки» та опубліковані тези доповіді

«Забезпечення участі громади у формуванні та реалізації політики місцевого розвитку», Тернопіль. ЗУНУ. 2025.

Структура роботи. Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 40 сторінках, вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 41 найменувань, містить 3 таблиць і 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДИ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

1.1 Поняття, сутність, цілі та завдання участі громади у формуванні політики місцевого розвитку

Участь громади є однією із ключових елементів демократичного врядування та невід'ємною складовою сучасної системи місцевого самоврядування, адже процес залучення жителів територіальної громади до ухвалення управлінських рішень безпосередньо впливають на соціально-економічний, культурний та інфраструктурний розвиток місцевості.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що територіальна громада - це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, а також добровільним об'єднанням жителів кількох населених пунктів. Саме територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, що має право самостійно вирішувати питання місцевого значення.

Законодавча база України передбачає низку механізмів, через які громадяни можуть реалізовувати своє право на участь у вирішенні питань, що стосуються життєдіяльності громади. Зокрема, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування», територіальна громада здійснює місцеве самоврядування як безпосередньо, так і через обрані органи. Крім того, Закон України «Про звернення громадян» гарантує право кожного громадянина брати участь у формуванні політики шляхом подання пропозицій, скарг, звернень, тощо [26].

Таким чином, законодавство України прямо закріплює активну роль мешканців як повноправних учасників місцевого врядування, а не лише як виборців чи спостерігачів.

Сутність участі громади полягає у тому, що вона виступає не як пасивний об'єкт муніципальної політики, а як активний суб'єкт, здатний впливати на прийняття рішень. На відміну від традиційної моделі управління «зверху-вниз»,

сучасний підхід передбачає партнерську взаємодію між органами влади та громадою, де мешканці мають право не лише бути проінформованими, а й брати участь у всіх етапах політичного циклу: від формулювання проблеми до моніторингу результатів.

Сама сутність участі громади проявляється через такі основні аспекти:

- Реалізація демократичних принципів - участь громади є проявом прямої демократії, де кожен громадянин може впливати на спільно прийняті рішення.
- Підвищення ефективності місцевої політики - залучення мешканців дозволяє враховувати реальні потреби населення, уникаючи неактуальних рішень.
- Формування відповідального громадянського суспільства - участь сприяє розвитку громадської активності, ініціативності та відповідальності за спільне благо громади.
- Прозорість та підзвітність влади - залучення громади знижує ризики корупції, сприяє відкритості управлінських процесів та контролю за діями місцевої влади.
- Підвищення довіри до органів місцевого самоврядування - коли влада відкрито співпрацює з громадянами, формується довіра, що є необхідною умовою для стабільного розвитку територіальної громади.

Крім того, сучасні підходи до стратегічного управління на місцевому рівні базуються на принципах, які сприяють ефективному розвитку та управлінню територіальною громадою. Розглянемо основні з них у табл 1.1.

Таблиця 1.1

Принципи ефективного управління територіальною громадою

№ з/п	Принципи	Характеристика принципів
1	Орієнтація на сталий розвиток	принцип, що передбачає врахування екологічних, соціальних і економічних аспектів у процесі прийняття рішень, з метою забезпечення сталого розвитку громади та її ресурсів для майбутніх поколінь.

2	Інклюзивність і залучення громади	стратегічне управління на місцевому рівні повинно базуватися на широкому залученні місцевих жителів, громадських організацій та інших зацікавлених сторін до процесу планування та реалізації стратегій. Це дозволяє врахувати потреби та інтереси різних груп населення.
3	Децентралізація	це процес передачі повноважень та ресурсів від центральної влади на місця, що дозволяє громадам краще адаптувати стратегії управління до своїх особливостей, потреб та умов. Це включає фінансову та адміністративну автономію місцевих органів влади.
4	Інноваційність та цифровізація	сучасне стратегічне управління активно використовує інноваційні технології, зокрема цифрові платформи для збору даних, моніторингу, аналітики та прийняття рішень. Це дозволяє підвищити прозорість і ефективність управлінських процесів.
5	Адаптивність	стратегічне управління на місцевому рівні повинно бути здатним швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі, будь то економічні, політичні або соціальні виклики. Це вимагає гнучкої організаційної структури та здатності до швидкої адаптації.
6	Кооперація та партнерство	успішне управління на місцевому рівні передбачає створення партнерств між місцевою владою, бізнесом, громадськими організаціями та іншими акторами, що сприяє обміну ресурсами та знаннями для досягнення спільних цілей.
7	Прозорість і підзвітність	відкритість місцевих органів влади перед громадою та громадськістю щодо прийнятих

		рішень, використання ресурсів та досягнутих результатів є важливим принципом для забезпечення довіри та ефективності стратегічного управління.
--	--	--

Примітка. Складено автором на основі [4]

Ці принципи допомагають створювати адаптивні стратегії, які відповідають потребам конкретних громад та забезпечують їхній сталий розвиток.

На таких поняттях і принципах формуються завдання участі громади у формуванні політики місцевого розвитку, ось основні з них:

- Розвиток місцевої демократії: Забезпечення участі громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя на місцевому рівні.
- Забезпечення реалізації прав громадян: Створення умов для задоволення життєво важливих потреб та інтересів населення.
- Підвищення прозорості та підзвітності влади: Залучення громадян до процесів формування політики робить роботу органів влади більш відкритою та відповідальною.
- Безпосередня участь у прийнятті рішень: Громадяни можуть висувати свої ініціативи, брати участь у громадських слуханнях, впливаючи таким чином на формування місцевої політики.
- Визначення пріоритетів розвитку: Громади допомагають визначити найбільш важливі сфери розвитку, що стосуються політичних, соціально-економічних, культурних та екологічних аспектів життя населення.

2.2 Нормативно-правова база громадської участі в Україні та її значення для місцевого розвитку

Участь громадськості у місцевому розвитку регулюється низкою нормативно-правових актів: законодавчих і підзаконних постанов та наказів, а також тих, що розробляються на місцевому рівні - Статути громад, Положення про громадську участь і тд.

Право на участь громадян у місцевому розвитку закріплено в Конституції України, а інші нормативні документи на неї спираються. У ст.140 Конституції України йдеться про те, що територіальна громада має право на здійснення самоврядування як опосередковано - через місцеві ради, так і безпосередньо - без посередництва місцевих депутатів. Цією ж статтею громадянам надається право на утворення органів самоорганізації населення - будинкових, вуличних, квартальних та інших.

У ст.143 Конституції України закріплено право мешканців територіальних громад управляти розвитком громади. А значить - брати участь у розподілі коштів місцевого бюджету на реалізацію цільових програм, залучатися до розробки цих програм та стратегій розвитку громади. Крім того, визначається право громадян проводити місцеві референдуми, брати участь в управлінні майном громади, місцевим бюджетом та контролювати його виконання, вирішувати актуальні місцеві питання та проблеми. Громадяни можуть робити це як безпосередньо (своїми силами), так і через органи самоврядування громади(опосередковано) [11].

Важливу роль у регламентації механізмів громадської участі відіграє Закон України « Про місцеве самоврядування в Україні», який підкріплює низку форм безпосередньої демократії – місцеві збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, тощо.

Щодо органів самоорганізації населення є окремий закон, який так і називається – Закон України «Про органи самоорганізації населення». Цей Закон докладно роз'яснює порядок створення самоорганізації населення громади, повноваження та забезпечення їх реалізації, правила фінансування, організацію діяльності, визначає гарантії діяльності та відповідальності за порушення норм даного Закону.

Окремо варто відзначити Закон України «Про звернення громадян», який забезпечує реалізацію конституційного права кожного громадянина на участь у державному управлінні шляхом подання пропозицій, заяв, скарг до органів влади перед громадою[26].

Суттєве значення для розширення можливостей участі громадськості має Закон України «Про доступ до публічної інформації», який забезпечує прозорість діяльності органів місцевого самоврядування та дозволяє населенню отримувати актуальну інформацію про рішення, проекти та бюджети громад. Доступність інформації є передумовою обґрунтованої та усвідомленої участі громадян у процесах місцевого розвитку[23]

Окрім законодавчих актів, важливу роль відіграють підзаконні нормативно-правові акти та місцеві положення, які деталізують процедури громадських слухань, консультацій, розробки стратегій розвитку громад. Наприклад, Положення про громадські слухання, затверджене наказами Міністерством розвитку громад та територій України, рекомендує органам місцевого самоврядування встановлювати чіткий порядок ініціювання, проведення та врахування результатів слухань. На рівні громад, приймаються місцеві регламенти, статuti територіальних громад, які закріплюють конкретні механізми участі населення у вирішенні питань місцевості.

Наявність комплексної нормативно-правової бази громадської участі є запорукою сталого місцевого розвитку. По-перше, вона забезпечує інституційну сталість взаємодії між владою і населенням, що підвищує легітимність рішень органів самоврядування. По-друге, правові гарантії участі створюють умови для формування довіри до місцевої влади та зменшення соціальної напруги. По-третє, нормативно-правова база стимулює розвиток громадського суспільства, адже відкриває можливості для ініціативності, самоорганізації та партнерства між владою, бізнесом і громадою. В умовах децентралізації участь громадян в реалізації місцевого розвитку при наявній нормативно-правовій базі сприяє ефективнішому використанню ресурсів, більш збалансованому прийняттю рішень і зміцненню соціальної згуртованості на місцевому рівні [4].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ УЧАСТІ ГРОМАДИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

2.1. Досвід участі громадян у прийнятті рішень на рівні територіальних громад

У сучасних умовах децентралізації та реформування місцевого самоврядування в Україні роль територіальних громад як основних суб'єктів розвитку значно посилилась. Водночас активна участь громадян у процесі прийняття управлінських рішень стала одним із ключових чинників ефективності реалізації розвитку місцевої політики. Аналіз практик різних громад України засвідчує, що рівень участі населення визначається не лише нормативно-правовим забезпеченням, а й рівнем організаційної спроможності громад, наявністю інституцій громадянського суспільства та культурою співпраці між владою на населенням.

Участь громадян у прийнятті рішень територіальних громад включає такі основні механізми, як громадські слухання, місцеві референдуми, петиції, а також участь у розробці та обговоренні програм соціально-економічного розвитку та бюджетів. Крім того, громада бере участь у формуванні місцевого самоврядування через вибори та можуть контролювати діяльність місцевих посадових осіб.

Практика місцевого самоврядування демократичних країн і України, зокрема, виробила низку способів участі громадськості у місцевій політиці. Їх називають формами громадської участі.

Форми участі передбачають залучення громадян до процесу управління громадою, а головне – вони закріплюються законодавчо, механізми та процедури їх реалізації чітко визначені, а результати мають правові наслідки. У випадку ефективної взаємодії громадськості з місцевою владою - результати закріплюються у офіційних рішеннях місцевих рад та інших документах і реалізуються на практиці [4].

На Рисунку 1.1 наведено основні форми участі у вирішенні питань місцевого значення, які прописані у Законі України «Про місцеве самоврядування».

Рис. 1.1. Основні правила та норми етики публічних службовців

Примітка. Складено автором на основі [20]

Місцевий референдум – це форма безпосереднього волевиявлення членів територіальної громади, шляхом якої громадяни приймають рішення з питань місцевого значення шляхом голосування. Його сутність полягає у прийнятті або відхиленні проекту рішення, що стосується територіальної громади. Наприклад: зміни меж населеного пункту, перейменування вулиць, прийняття місцевих нормативно-правових актів.

Загальні збори громадян – форма вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом обговорення та ухвалення рішень місцевих питань. Вони можуть проводитися у межах будинку, вулиці, села чи селища[20]. Такі збори мають дорадчий або рекомендаційний характер, але рішення, ухвалені громадою підлягають обов'язковому розгляду відповідними органами місцевого самоврядування. У великих громадах можуть проводитися конференції представників жителів, що забезпечують представництво різних частин громад. Ця форма налагодженню прямого діалогу між населенням та місцевою владою.

Ініціатором загальних зборів (конференції) жителів може бути:

- 1) ініціативна група жителів
- 2) сільська, селищна, міська рада
- 3) сільський, селищний, міський голова
- 4) виконавчий орган сільської, селищної, міської ради
- 5) постійна депутатська комісія
- 6) орган самоорганізації населення - у межах території своєї діяльності
- 7) староста - у межах відповідного старостинського округу [27]

Місцева ініціатива – це право жителів територіальної громади виступати з пропозиціями чи проектами рішень до місцевої ради з питань, що належать до її відання. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», місцева рада зобов'язана розглянути таку ініціативу на пленарному засіданні. Це один із найефективніших інструментів безпосереднього впливу громадян на ухвалення управлінських рішень. Місцеві ініціативи стосуються питань благоустрою, розвитку інфраструктури, охорони навколишнього середовища та культурного життя населення. Успішна реалізація таких ініціатив можлива за умови активності мешканців і політичної місцевої влади.

Громадські слухання – це публічна форма взаємодії влади та громадян, що передбачає відкритий діалог між представниками громади і місцевими органами влади з питань суспільного інтересу[27]. Жителі мають право брати участь у слуханнях, вносити пропозиції та отримувати відповіді на запитання від

представників органів влади. Громадські слухання проводяться при розробці стратегічних документів, бюджетів, генеральних планів, програм соціально-економічного розвитку. Вони сприяють підвищенню прозорості управління та врахуванню громадської думки при прийнятті важливих рішень.

Участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету – ця форма участі відображає сучасну практику бюджетів участі (партисипативних бюджетів). Вона полягає у залучення громадян до процесу визначення пріоритетів фінансування та безпосередньої участі у розподілі частини місцевого бюджету. Мешканці подають власні проекти, проходять публічне голосування, і за підсумками обираються ті ініціативи, що отримають фінансування з бюджету. Така участь сприяє формуванню культури спільного управління, підвищують відповідальність громадян за стан громади й дозволяють реалізовувати конкретні локальні проекти, що покращують якість життя населення.

Публічні консультації – це процес обговорення ухвалень нормативно-правових актів або управлінських рішень із громадськістю з метою врахування їхньої думки та позиції. Вони проводяться як у формі громадських обговорень, опитувань або ж онлайн-консультацій. Публічні консультації регулюються постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010р. «Про забезпечення участі громадськості у формування та реалізації державної політики». На місцевому рівні такі консультації можуть ініціюватися виконавчими органами рад або громадськими об'єднаннями. Їхня мета – підвищити обґрунтованість і легітимність управлінських рішень [25].

Консультативно-дорадчі органи – це постійно або тимчасово створені колегіальні утворення при місцевих радах чи виконавчих комітетах, які об'єднують представників влади, громадськості, бізнесу, експертів. Їхня основна функція – розробка рекомендації, експертиза рішень, сприяння налагодженню партнерства між громадою та владою. До таких органів належать громадські ради, координаційні комітети, робочі групи, молодіжні чи гендерні ради тощо. Вони забезпечують постійну інституційну взаємодію між органами самоврядування та громадськістю.

Громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування – форма контролю за діяльністю влади, яка передбачає аналіз ефективності їх роботи громадянами або громадськими організаціями[20].

Ініціатором громадського оцінювання може бути:

- 1) громадське об'єднання
- 2) професійна спілка (об'єднання професійних спілок)
- 3) творча спілка
- 4) організація роботодавців (об'єднання організацій роботодавців)
- 5) благодійна організація
- 6) орган самоорганізації населення[27].

Інструментами громадського оцінювання є соціологічні опитування, громадські експертизи, моніторинг виконання програм розвитку, публічні звіти посадових осіб. Висновки та пропозиції, підготовлені за результатами громадського оцінювання, мають бути розглянуті виконавчим комітетом сільської, селищної, міської ради за участю його ініціаторів протягом 30 робочих днів з дня їх надходження, а місцевою радою - на наступній черговій сесії ради.

До інших форми участі, що не суперечать закону належать будь-які ініціативи мешканців, які сприяють розвитку громади. Це можуть бути електронні петиції, публічні обговорення, волонтерські програми, громадські компанії, місцеві дорадчі платформи, онлайн-опитування. Розвиток інформаційних технологій розширив можливості для електронної демократії, адже є можливість громадянам брати участь у прийнятті рішень дистанційно через електронні сервіси, офіційні сайти чи соціальні мережі.

Ефективне впровадження механізмів громадської участі є важливою умовою сталого розвитку місцевого самоврядування. Теоретичні засади, розглянуті вище, свідчать, що громадська участь має різноманітні форми – від громадських слухань і місцевих ініціатив до електронних петицій та бюджету часті. Однак реальний рівень їх застосувань в територіальних громадах України є нерівномірним і залежить від низки чинників: активності мешканців,

управлінської спроможності органів місцевого самоврядування, доступності інформації та ресурсів.

Для з'ясування того, які форми працюють на практиці, доцільно розглянути конкретний приклад із діяльності однією з громад. Такий аналіз дає змогу оцінити не лише формальну наявність механізмів участі, а й її фактичну ефективність, вплив на процес прийняття рішень і на місцевий розвиток загалом.

У межах реформ децентралізації та посилення ролі територіальних громад, розглянемо власний досвід Закупнянської селищної територіальної громади Хмельницької області, у якій простежується використання окремих форм громадської участі і процесах управління та розвитку громад.

Практика застосування форм участі:

1. Громадські слухання

У Закупнянській громаді проводяться слухання з питань розвитку освітньої інфраструктури, землевідведення та благоустрою. Так, у 2014 році відбулися слухання щодо облаштування нового дитячого майданчика у селищі Закупне, під час яких жителі висловлювали свої пропозиції щодо фінансування, дизайну та фінансування об'єкта. Крім того, у 2023 році громадські слухання проводилися щодо затвердження стратегії розвитку громади на 2024-2027 роки. Під час обговорення було внесено низку коректив, запропонованих представниками громадських організацій, зокрема у сфері екології та молодіжної політики [32].

2. Бюджет участі/участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету.

У громаді є рішення про бюджетні зміни, наприклад, внесення змін до бюджету на 2025 рік, оприлюднено на сайті територіальної громади.

Також, Закупнянська територіальна громада впровадила елементи партисипативного бюджетуванні, що дозволяє жителям подавати власні проекти для фінансування з місцевого бюджету. У 2024 році в межах ініціативи «Бюджет участі» було подано 5 проектів, з яких 2 отримали підтримку:

«Зелена зона відпочинку біля школи» - облаштування парку для дітей та молоді.

«Безпечна громада» - встановлення камер відеоспостереження на вулицях центральної частини селища.

Проекти реалізовано спільними зусиллями місцевої влади, активних мешканців і представників бізнесу. Цей досвід показав, що громадяни готові брати участь у плануванні бюджету, якщо мають чіткий механізм подачі, голосування та звітування про реалізацію проєктів.

3. Електронні петиції/цифрові інструменти участі

На офіційному веб-сайті громади функціонує розділ «Звернення громадян», через який жителі можуть подавати електронні петиції або пропозиції. У 2024 році було зареєстровано кілька петицій, серед яких найбільшу підтримку отримала ініціатива щодо відновлення вуличного освітлення в селі Романівка. Петицію підписали понад 150 осіб, і після її розгляду селищна рада включила відповідні роботи до бюджету 2025 року [19]. Також активно використовується офіційна сторінка громади у Facebook, де мешканці мають змогу коментувати рішення, ставити питання та брати участь в онлайн-опитуваннях щодо актуальних проблем. Наприклад, щодо організації прибирання вулиць чи визначення місць для облаштування контейнерів для сміття.

4. Місцева ініціатива

Закупнянська громада створила сприятливі умови для реалізації місцевих ініціатив. У 2023 році група мешканців села Кутківці подала пропозицію щодо ремонту значної частини дороги. Після збору підписів ініціатива була розглянута сесією селищної ради та підтримана більшістю депутатів. Ремонт дороги включено до Програми соціально-економічного розвитку громади, а роботи почалися вже навесні 2024 року. Цей приклад засвідчує, що місцева ініціатива може стати ефективним інструментом у вирішенні конкретних проблем громади [19].

5. Інші форми участі

Крім зазначених механізмів, у громаді активно розвиваються інші форми взаємодії влади та мешканців. При виконавчому комітеті селищної ради діє громадська рада, до складу якої входять представники громадських організацій, освітніх закладів та місцевого бізнесу. Громадська рада бере участь у попередньому розгляді важливих питань – від визначення пріоритетів розвитку культури до контролю за ефективністю використання бюджетних коштів. Також Закупнянська територіальна громада проводить щорічні консультації з громадськістю, де обговорюється питання тарифів енергозбереження, поводження з відходами та благоустрою. Крім того, активно практикується громадське оцінювання діяльності ради: результати опитувань публікуються на сайті громади, що сприяє підвищенню рівня довіри до органів влади.

Таким чином, досвід Закупнянської селищної територіальної громади свідчить про поступовий розвиток демократичних практик участі громадян у процесі прийняття рішень. Громадські слухання, місцеві ініціативи, бюджет участі та консультації з населенням стали невід’ємними елементами системи управління громадою. Завдяки активній позиції мешканців і відкритості місцевої влади вдалося досягти помітних результатів у підвищенні прозорості, покращенні інфраструктури та формуванні партнерських відносин між владою і громадою. Такий досвід демонструє, що саме реальна участь жителів у процесах управління є основою сталого місцевого розвитку.

2.2. Оцінка ефективності інструментів залучення громадськості

Ефективність громадської участі є одним із ключових показників якості функціонування системи місцевого самоврядування. Це поняття відображає не лише наявність форм і механізмів залучення населення до управління, а й реальний рівень впливу громадян на процес прийняття рішень. Іншими словами, ефективна участь громади передбачає не формальне проведення слухань чи консультацій, а результативну взаємодію між органами влади та жителями, яка призводить до прийняття рішень, що відповідають інтересам місцевого населення.

Під ефективністю громадської участі розуміють ступінь досягнення поставлених цілей участі - тобто наскільки залучення громадян сприяє підвищенню прозорості влади, формуванню довіри до органів місцевого самоврядування, розвитку партнерства між владою і громадськістю та покращенню якості управлінських рішень. Розглянемо загальну оцінку ефективності основних інструментів участі громадськості в територіальних громадах України у Таблиця 2.1

Таблиця 2.1

Оцінка ефективності основних інструментів участі громадськості

№ з/п	Інструменти участі	Рівень поширеності	Реальний вплив на рішення	Основні проблеми	Загальна оцінка ефективності
1	Громадські слухання	Високий(90%громад)	Середній	Формальність, низька участь молоді	3/5
2	Електронні петиції	Середній(60%громад)	Низький-середній	Низька поінформованість, технічні бар'єри	2,5/5
3	Місцеві ініціативи	Середній	Високий	Недостатня комунікація з владою	4/5
4	Бюджет участі	Поширений у середніх/великих громадах	Високий	Обмежене фінансування проєктів	4,5/5
5	Дорадчі органи	Низький-середній	Середній	Формальний характер, мала активність	3/5

Примітка: складено автором на основі [37]

Оцінка ефективності базується на аналізі того, наскільки активно громада бере участь у публічних процесах, чи враховуються її пропозиції у рішеннях органів влади, чи мають ухвалені ініціативи практичний результат для розвитку території.

Можна виділити такі основні критерії оцінки ефективності:

1. Рівень участі громадян - визначення кількості осіб, що активно долучаються до процесів через петиції, громадські слухання, голосування на референдумах або інші інструменти, є важливим індикатором ефективності. Чим

більша кількість активних учасників, тим вища ймовірність, що прийняті рішення будуть більш обґрунтованими та відповідатимуть інтересам громади.

2. Якість взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадянами - ефективність оцінюється за тим, наскільки органи місцевої влади здатні взаємодіяти з громадянами, слухати їхні пропозиції та враховувати їх при ухваленні рішень. Це включає організацію відкритих слухань, публічних консультацій, а також зворотний зв'язок від місцевих органів влади щодо прийнятих рішень на основі громадських ініціатив.

3. Прозорість і відкритість процесів - важливим показником є доступність інформації для громадян щодо процесів ухвалення рішень, використання бюджетних коштів та реалізації місцевих програм. Оцінюється, наскільки легко мешканці можуть отримати інформацію і як вони сприймають прозорість цих процесів.

4. Реальні зміни та досягнення - оцінка ефективності також залежить від того, чи призводять інструменти залучення громадськості до реальних змін у житті громади. Це може бути вплив на політичні, економічні чи соціальні рішення, результатами яких є покращення інфраструктури, розвитку громадських ініціатив чи зміни у місцевому управлінні.

На основі критеріїв оцінки розглянемо методи оцінки ефективності інструментів, адже існує кілька методів, які можна використовувати для оцінки ефективності інструментів залучення громадськості:

1. Кількісні методи: включає збір статистичних даних щодо кількості учасників публічних консультацій, референдумів, підписантів петицій, відвідувачів громадських слухань, а також кількості позитивних відгуків від громадян. Такі дані дозволяють об'єктивно оцінити рівень залученості та зацікавленості громадян.

2. Якісні методи: аналіз змісту та якості зворотного зв'язку від учасників. Наприклад, можна проводити опитування серед учасників громадських слухань або опитування щодо задоволеності громадян результатами петицій чи інших

інструментів. Вивчення думок та вражень громадян дозволяє оцінити не лише кількість, а й якість взаємодії.

3. Моніторинг та оцінка результатів: регулярний моніторинг результатів впровадження інструментів залучення громадськості дає змогу оцінити їх ефективність у довгостроковій перспективі. Це включає аналіз виконання рішень, прийнятих на основі громадських ініціатив, та порівняння цих рішень із попередніми етапами управління.

Проте, в процесі управління виникає ряд проблеми та викликів в оцінці ефективності, таких як:

1. Недостатня інформованість громадян. У багатьох випадках мешканці можуть бути недостатньо обізнані про можливості участі у процесах місцевого управління або про важливість своєї участі. Це може негативно впливати на результати оцінки ефективності інструментів.

2. Неадекватний зворотний зв'язок. В деяких випадках органи місцевого самоврядування не завжди надають громадянам чітку та зрозумілу відповідь на їхні пропозиції чи зауваження, що може знижувати довіру до процесу та результативність залучення.

3. Недостатня кількість ресурсів для реалізації ініціатив. Навіть за наявності активної участі громадян, відсутність фінансування або ресурсів для реалізації запропонованих змін може призводити до низької ефективності інструментів.

Оцінка ефективності кожного із критеріїв:

- Громадські слухання - ефективні, бо дозволяють врахувати думку жителів, але потребують більшої комунікації з молоддю.
- Бюджет участі - має позитивний ефект: реалізовані проєкти змінили інфраструктуру громади, але кількість поданих ініціатив ще мала.
- Електронні петиції - ефективні у випадках, коли громадяни мають технічний доступ та інформованість.
- Місцева ініціатива - сприяє активізації населення, але її ефективність зростає за умови підтримки інформаційних кампаній.

Громадські слухання в Закупнянській громаді показують високу ефективність: дозволяють врахувати думку жителів при ухваленні рішень, хоча потребують більш активного залучення молоді.

Бюджет участі дав конкретні результати: реалізовані проєкти покращили інфраструктуру, але кількість поданих ініціатив поки що невелика.

Електронні петиції діють у випадках, коли мешканці мають доступ до цифрових платформ і достатню інформацію про їх існування.

Місцева ініціатива сприяє активізації громади, особливо при підтримці інформаційних кампаній.

Консультації та дорадчі органи підвищують прозорість та довіру до влади, проте потребують розширення складу та залучення молодіжних ініціатив.

Загалом, інструменти громадської участі в громаді працюють помірно ефективно, приносячи практичні результати, але потребують посилення цифрових каналів, залучення молоді та систематичної оцінки результатів. На Рисунку 2.1 розглянемо структуру фактичного використання інструментів участі громадськості у Закупнянській територіальній громаді.

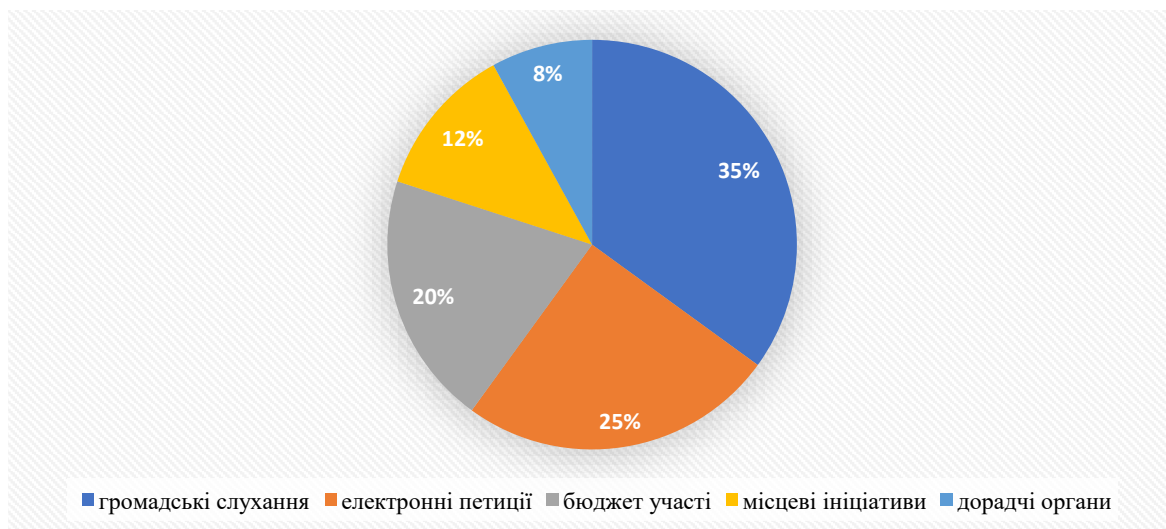

Рис.2.1. Структура використання участі громади

Примітка. Складено автором на основі [32]

Ефективність громадської участі у Закупнянській громаді обмежується кількома факторами. По-перше, обмежені ресурси громади зменшують можливості реалізації ініціатив та організації повноцінних консультацій. По-

друге, низька поінформованість громадян призводить до недостатньої активності, особливо серед молоді. По-третє, формальний підхід до слухань та консультацій іноді зводить участь до формальності, зменшуючи реальний вплив громадян на рішення. А також, недостатній розвиток цифрових інструментів обмежує можливості онлайн-взаємодії та швидкого обміну інформацією.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ УЧАСТІ ГРОМАДИ У РЕАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

3.1. Оптимізація механізмів участі громадськості в управлінні місцевим розвитком

Участь громадськості у процесах управління місцевим розвитком і у процесах місцевого самоврядування загалом є ключовою умовою формування відкритої, прозорої та демократичної системи управління. Законодавство України створює необхідні правові умови для такої участі, однак реальна ефективність застосування на практиці існуючих механізмів залишається неоднорідною. Вона значною мірою залежить від рівня активності громадських організації та наявності ресурсів для забезпечення взаємодії між владою та населенням.

Серед найпоширеніших форм громадської участі ми виділили: місцевий референдум, загальні збори (конференція) жителів, місцева ініціатива, громадські слухання, участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету, публічні консультації, консультативно-дорадчий орган при органах та/або посадових особах місцевого самоврядування, громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, інші форми участі, що не суперечать закону. Кожен із цих інструментів має свої переваги, однак і низку обмежень, які знижують фактичну ефективність в їх функціонуванні.

Розглянемо основні позитивні сторони та проблеми реалізації розгорнутих вище основних механізмів участі громадськості у формуванні місцевого розвитку.

Позитивні результати реалізації існуючих механізмів:

1. Підвищення прозорості місцевої політики завдяки публічним обговоренням та електронним платформам.

2. Зростання рівня довіри до влади у місцевих громадах, де участь мешканців стала реальною, особливо через бюджет участі.

3. Розвиток соціального капіталу – формування активних груп громадян, здатних впливати на рішення.

4. Накопичення досвіду співпраці між владою, бізнесом і громадськими організаціями.

Якщо розглядати позитивні результати, слід звернути увагу та виділити основні проблеми ефективності реалізації цих існуючих механізмів, адже попри їх наявність, реалізація часто має формальний або обмежений характер. У таблиці 3.1 наведемо основні бар'єри участі громадян та їхній вплив на рівень активності.

Таблиця 3.1

Бар'єри участі громадян та їх вплив на рівень активності

№ з/п	Бар'єр	Поширеність серед громад(%)	Орієнтовне зниження активності	Причина
1	Недостатня інформованість громадян	62%	- 25-30%	Відсутність комунікаційної роботи
2	Формальний характер процедур	48%	-20%	Відсутність реального врахування пропозицій
3	Низька цифрова грамотність населення	41%	-15-18%	Складність використання е-інструментів
4	Недостатня прозорість рішень влади	36%	-22%	Відсутність звітності та відкритих даних
5	Брак фінансування громадських проєктів	53%	-10-12%	Обмежена реалізація ініціатив
6	Відсутність партнерського підходу	60%	-18%	Мала взаємодія з НГО і бізнесом

Примітка: Складено автором самостійно

Для об'єктивної оцінки ефективності участі громади можна використовувати такі критерії: кількість та результативність проведених громадських слухань, петицій, проєктів бюджету участі, частка прийнятих владою рішень,

ініційованих громадськістю, рівень задоволеності мешканців процесом участі (через опитування), ступінь залучення різних соціальних груп (молодь, пенсіонери, підприємці тощо), наявність сталих механізмів зворотного зв'язку після реалізації ініціатив.

Попри наявність достатньої кількості інструментів участі, їх реальний вплив на місцеву політику залишається обмеженим. Громадськість часто виступає спостерігачем, а не повноцінним учасником процесу прийняття рішень. Це вимагає оптимізації механізмів участі - зокрема, через підвищення прозорості процедур, розвиток цифрових платформ, навчання активних громадян і вдосконалення нормативної бази.

Ефективна участь громадян у місцевому управлінні неможлива без постійного вдосконалення механізмів залучення населення. Оптимізація передбачає не лише технічне або процедурне оновлення інструментів, а й створення сприятливого середовища, у якому громадяни матимуть мотивацію, ресурси та реальний вплив на ухвалення рішень.

Перший крок у оптимізації механізмів - це аналіз існуючих практик. Для цього важливо звернути увагу на діючі механізми участі громадськості в управлінні місцевим розвитком, такі як:

- Місцеві референдуми,
- Громадські слухання,
- Партиципаторний бюджет (бюджет участі),
- Місцеві ініціативи,
- Консультативно-дорадчі органи.

Відзначити, які з цих механізмів працюють ефективно, а які потребують удосконалення, можна застосовуючи методи соціологічних досліджень для оцінки рівня залучення громадян і аналізу результатів їхнього впливу на прийняття рішень органами місцевого самоврядування.

Наприклад: у територіальній громаді виявлено, що партиципаторний бюджет має високий рівень залученості, однак виникають труднощі в плануванні

великих проєктів через недостатній рівень інформування громадян про бюджетний процес.

Наступний крок - використання новітніх технологій для поліпшення доступу до участі. Оптимізація механізмів громадської участі неможлива без впровадження цифрових інструментів:

- Електронні платформи для подання ініціатив та пропозицій (наприклад, платформи для електронних петицій, онлайн-консультацій).
- Мобільні додатки для моніторингу виконання рішень, доступу до інформації про проєкти та бюджет громади.
- Інтерактивні форуми для залучення громадян до обговорення важливих місцевих питань (наприклад, планування нових зон для забудови чи реконструкції об'єктів інфраструктури).

Наприклад: впровадження у громаді електронного кабінету громади дозволяє мешканцям подавати пропозиції щодо використання місцевого бюджету, а також слідкувати за виконанням проєктів у реальному часі.

Наступне - розширення участі у процесі прийняття рішень. Справжнє залучення громадян полягає не тільки в опитуваннях, але й у включенні представників громади у процес розробки та оцінки політик. Тому важливим напрямком є:

- Залучення громадян до робочих груп, які займаються підготовкою проєктів нормативно-правових актів (наприклад, планів розвитку території, екологічних програм, транспортної інфраструктури).
- Громадські експертизи та консультації: після оприлюднення проєктів рішень, створення постійно діючих форумів для обговорення їх до прийняття.

Наприклад: розробка постійно діючих платформ для громадських слухань, де мешканці можуть обговорювати проєкти рішень до їх затвердження.

Підвищення обізнаності та освіти громадян - для того, щоб механізми громадської участі були ефективними, необхідно постійно проводити освітні програми:

– Навчання основам місцевого самоврядування, бюджетного процесу та правам громадян.

– Поширення інформації про важливість активної участі у прийнятті рішень.

Наприклад: створення онлайн-курсів для громадян, які хочуть стати активними учасниками процесів розвитку свого міста або села.

Оптимізація механізмів участі громади передбачає поєднання адміністративних, технологічних, соціально-освітніх змін. Її мета – зробити участь не формальною, а реально впливовою. Важливо, щоб громада не лише мала можливість висловлювати думку, а й бачила результат своєї участі у прийнятті рішень і реалізації місцевої політики.

Для забезпечення ефективного місцевого розвитку важливо створити дієві механізми співпраці між різними учасниками цього процесу. В умовах сучасних викликів саме партнерство між владою, громадою, бізнесом та громадськими організаціями може стати ключовим фактором для вирішення соціально-економічних проблем та залучення додаткових ресурсів для розвитку територій.

Сучасна модель місцевого розвитку ґрунтується не лише на діяльності органів влади, а й на активній взаємодії всіх зацікавлених сторін - громадян, бізнесу, громадських об'єднань, освітніх і культурних інституцій [7]. Така співпраця «влада – громада – бізнес – громадські організації» дозволяє як ефективніше вирішувати соціально-економічні проблеми територій, залучати ресурси та підвищувати довіру в громаді.

Партнерство «влада – громада – бізнес – громадські організації» (так звана *модель «квадро-гелькс»*) є інноваційним підходом до управління місцевим розвитком, у якому:

- влада забезпечує правову базу, стратегічне планування, фінансування та координацію;
- громада (мешканці) визначає локальні потреби та бере участь у формуванні рішень;
- бізнес виступає джерелом інвестицій, технологій і соціальної відповідальності;

- громадські організації виконують роль посередників, експертів, контролерів і модераторів комунікації.

Таке партнерство сприяє реалізації принципів добросовісного врядування (good governance) - відкритості, підзвітності, участі, ефективності та верховенства права.

Переваги розвитку партнерства:

- Консолідація ресурсів. Об'єднання фінансових, людських і організаційних можливостей різних секторів.
- Підвищення якості рішень. Рішення приймаються на основі балансу інтересів та експертних оцінок.
- Соціальна згуртованість. Зростає довіра між владою і населенням, формується культура співпраці.
- Інноваційність розвитку. Партнерство стимулює впровадження сучасних технологій, креативних рішень і стартапів у громадах.
- Стійкість місцевої економіки. Бізнес, зацікавлений у розвитку території, інвестує в інфраструктуру, освіту, соціальні програми.

Форми партнерства на місцевому рівні

- Публічно-приватне партнерство - спільна реалізація інфраструктурних або соціально значущих проектів (наприклад, створення ЦНАПів, об'єктів благоустрою, спортивних чи культурних центрів).
- Соціальне партнерство бізнесу та громади - підтримка соціальних, освітніх і культурних ініціатив бізнесом через гранти, благодійні програми, меценатство.
- Громадські ради та консультативно-дорадчі органи - включення представників бізнесу та НГО у процес ухвалення рішень при органах місцевого самоврядування.
- Коаліції та платформи місцевого розвитку - тимчасові або постійні об'єднання різних секторів для розробки стратегій розвитку громади, проектів у сфері енергоефективності, екології тощо.

– Бюджет участі – приклад «спільної відповідальності», коли мешканці й бізнес виступають співфінансистами проектів

Приклади успішних практик:

- Львівська міська рада - програма «Львів дружній до бізнесу», що поєднує підприємців, громаду й муніципалітет у розвитку малого бізнесу та міського середовища.
- Дрогобицька громада - «Відкрите місто» (електронна система управління запитами громадян, у якій бере участь бізнес та волонтери).
- Вінницька стратегія 3.0 - розроблена у форматі багатостороннього партнерства: влада, бізнес, НГО, науковці, мешканці.

Розвиток партнерства «влада – громада – бізнес – громадські організації» є ключовим чинником підвищення ефективності місцевого самоврядування. Воно дозволяє не лише розширити ресурси громади, але й створити спільну відповідальність за результати розвитку. Для України важливо перейти від епізодичних проектів співпраці до системної моделі багаторівневого партнерства, заснованої на довірі, прозорості та взаємній вигоді.

3.2. Напрямки вдосконалення законодавства та практики взаємодії громади з органами місцевого самоврядування

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», основними формами участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення є місцевий референдум, загальні збори жителів, місцева ініціатива, громадські слухання, участь у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету, публічні консультації, діяльність консультативно-дорадчих органів, громадське оцінювання діяльності влади та інші форми, що не суперечать закону. Кожна з цих форм має свій потенціал впливу на процес ухвалення управлінських рішень, проте потребує подальшого вдосконалення нормативного регулювання та практичного застосування.

Розглянемо основні шляхи вдосконалення традиційних форм участі територіальної громади:

1. Місцевий референдум.

Проблемою залишається відсутність сучасного закону, який би детально регламентував порядок його проведення. Необхідно ухвалити новий Закон «Про місцевий референдум», який передбачатиме чітку процедуру ініціювання, організації та визнання результатів референдуму, а також визначить його юридичні наслідки. Це сприятиме реалізації принципів прямої демократії на місцевому рівні.

2. Загальні збори (конференції) жителів

Доцільно оновити правове регулювання цієї форми участі, встановивши єдині стандарти проведення зборів (повідомлення, кворум, порядок ухвалення рішень). Варто також передбачити можливість електронного голосування або гібридного формату участі, що дозволить залучити більше громадян, особливо у великих громадах.

3. Місцева ініціатива.

Для підвищення її ефективності слід конкретизувати процедуру реєстрації, розгляду та оприлюднення місцевих ініціатив. Важливо передбачити обов'язок місцевих рад розглядати ініціативи у визначений строк і публікувати результати розгляду на офіційних сайтах. Також доцільно стимулювати подання ініціатив через електронні платформи.

4. Громадські слухання.

Потребують законодавчого уточнення строки, порядок повідомлення громадян, коло питань, що можуть розглядатися, та механізми врахування пропозицій громади у прийнятих рішеннях. Варто впровадити обов'язкову звітність органів влади щодо реалізації рішень, ухвалених за підсумками слухань.

5. Участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету.

Необхідно розширити практику бюджету участі на законодавчому рівні, забезпечивши його сталу фінансову основу та прозорі процедури відбору проєктів. Також варто закріпити вимогу щодо публічного звітування про виконання таких проєктів.

6. Публічні консультації.

Варто чітко визначити в законодавстві обов'язковість проведення консультацій під час розробки стратегічних документів місцевого розвитку та нормативно-правових актів, які впливають на громаду. Необхідно унормувати вимоги до публічності, форм зворотного зв'язку та строків реагування на пропозиції.

7. Консультативно-дорадчі органи при місцевому самоврядуванні.

Для підвищення ефективності таких рад потрібно встановити єдині засади їх формування, прозорі критерії добору членів, а також визначити їхню реальну впливовість через обов'язковий розгляд рекомендацій рад на засіданнях місцевих рад або виконкомів.

8. Громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Доцільно законодавчо врегулювати порядок проведення такого оцінювання, зокрема механізми збору, оприлюднення та врахування результатів. Це може бути реалізовано через систему електронного моніторингу відкритості та підзвітності влади, що підвищить рівень довіри громадян.

9. Інші форми участі.

Слід розширювати законодавчі можливості для впровадження інноваційних інструментів електронної демократії - онлайн-платформ для обговорень, цифрових форумів, сервісів електронного голосування. Такі механізми дозволять активніше залучати молодь і мешканців віддалених населених пунктів до процесу управління громадою.

Отже, вдосконалення традиційних форм участі територіальної громади має базуватися на принципах відкритості, цифрової доступності та партнерства між владою й громадою. Використання електронних інструментів, забезпечення прозорості процедур та підзвітності органів місцевого самоврядування сприятиме підвищенню довіри населення і реальному впливу громадян на управлінські процеси на місцевому рівні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило з'ясувати ключові закономірності, тенденції та проблеми забезпечення участі громади у формуванні та реалізації політики місцевого розвитку. На основі теоретичного аналізу, узагальнення практики територіальних громад України та оцінки інструментів громадської участі сформульовано комплекс висновків, що мають певну теоретичну і практичну значущість.

По-перше, встановлено, що участь громадян у місцевому самоврядуванні є не лише елементом демократії, а і функціональною умовою ефективного прийняття управлінських рішень. Реальна, а не формальна участь забезпечує підзвітність влади, підвищує якість політики та сприяє сталому розвитку територій. Аналіз нормативно-правової бази України показав, що законодавчі можливості участі громадян досить широкі, однак на практиці вони реалізуються не повною мірою через недостатню поінформованість населення, обмеженість інституційних механізмів та слабку комунікацію між владою і громадськістю.

По-друге, узагальнення практики територіальних громад дало змогу визначити реальний рівень ефективності основних інструментів участі. Виявлено, що найактивніше використовуються громадські слухання, однак їх вплив на рішення часто залишається обмеженим. Бюджет участі демонструє найвищу результативність, адже забезпечує пряме втілення ініціатив мешканців. Електронні петиції та місцеві ініціативи мають потенціал зростання, але їх ефективність стримується слабкою цифровізацією та формальним підходом органів влади до розгляду пропозицій. Порівняння механізмів показало, що не кількість інструментів визначає рівень участі, а якість процедур, прозорість прийняття рішень та наявність зворотного зв'язку.

По-третє, результати дослідження дозволили ідентифікувати ключові бар'єри, що обмежують громадську участь. До них належать: низький рівень довіри до влади, відсутність активної участі населення щодо розвитку громади, недостатня інформаційна відкритість, слабка комунікація між органами місцевого самоврядування та громадянами, а також недосконалість нормативно-

правового забезпечення. Наявні проблеми свідчать, що механізми участі часто залишаються декларованими, а реальні можливості впливу громади на політику - недостатньо інституціолізованими.

По-четверте, дослідження довело, що вдосконалення механізмів участі громади має базуватися на системному підході, що поєднує цифровізацію, законодавче оновлення, розвиток партнерства та посилення комунікації. Запропонована в роботі модель оптимізованої системи участі громади демонструє, що найбільш ефективним є комплексний формат, який включає інформаційну відкритість, доступність інструментів, цифрові платформи, регулярний зворотній зв'язок і широке залучення громадських організацій та бізнесу. Такий підхід дозволяє підвищити прозорість процесів, зменшити ризики формальності та забезпечити реалізацію політики, що ґрунтується на реальних потребах мешканців громади.

По-п'яте, доведено, що активна участь громадськості створює прямі соціально-економічні ефекти. Вона сприяє підвищенню довіри до органів місцевого самоврядування, зростанню відповідальності громадян за розвиток території, оптимізації бюджетних витрат, реалізації проєктів, що відповідають актуальним потребам населення, а також формуванню спільного бачення та інтересу до розвитку громади. Участь громадян розглядається не додатковий елемент, а як необхідна умова для сталого розвитку та якісного врядування на місцевому рівні.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що успішне забезпечення громадської участі можливе за умови переходу від формального залучення мешканців до реального партнерства між владою та громадою. Важливим є поєднання демократичних процедур, сучасних комунікаційно-інформаційних рішень та належного правового регулювання. Саме така модель сприятиме зміцненню місцевої демократії, підвищенню якості прийняття управлінських рішень і забезпеченню сталого розвитку територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик Р. І. Публічне управління та адміністративні процеси в територіальних громадах : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2019. 212 с.
2. Біла С. О. Місцеве самоврядування: теоретичні та практичні аспекти. – Київ: НАДУ, 2019.
3. Григорків В. С. Місцеве самоврядування та розвиток територіальних громад : навч. посіб. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 214 с.
4. Громадська участь у місцевій політиці: проблеми нормативно-правового забезпечення. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromadska-uchast-u-mistsevij-politytsi-problemy-normatyvno-pravovoho-zabezpechennya>
5. Громадська участь у місцевому розвитку : практичний посібник для громад. Луцьк : Волинський нац. університет ім. Лесі Українки, 2020. 96 с.
6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова КМУ № 695 від 05.08.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>
7. Драган І. В. Управління розвитком ОТГ: аналітичні підходи та практичні рішення. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 142 с.
8. Журавель С. В. Забезпечення участі громади у формуванні та реалізації політики місцевого розвитку. II Всеукраїнська науково-практична конференція «Інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки». Тернопіль, ЗУНУ. 2025.
9. Інструменти демократії: лонгрід. STEPnGO. URL:<https://www.stepngo.in.ua/longread-democracy-tools/>
10. Коваль Л. П. Інституційні механізми участі громадян у місцевому самоврядуванні : зб. наук. праць. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 120 с.
11. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Офіційний вебсайт Верховної Ради України.: URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

12. Круп'як Л. Б. Організація діяльності державного службовця: навч. посіб. Тернопіль: Крок, 2015. 243 с.
URL:http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1922/1/Крупяк%20пос_ОДДС.pdf
13. Лебединська О. М. Участь громадськості у формуванні публічної політики: інструменти та механізми. – Київ: НАДУ, 2018.
14. Лупак Р. Л. Механізми залучення громадськості до прийняття управлінських рішень на місцевому рівні : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 198 с.
15. Мельник А. Ф. Фінансова спроможність територіальних громад: навч. посіб. Тернопіль: Крок, 2022. 144 с. URL:<http://cu.j.dnuvs.ukr.education/index.php/cuj/article/download/102/98>
16. Місцеві ініціативи та громадські слухання: інструменти впливу громадян. Тернопіль : ГО «Освітній центр з прав людини», 2022. 74 с.
17. Нормативно-правова база, що забезпечує громадянську участь в Україні. ОПОРА. URL:<https://oporaua.org/samovriaduvannia/normativno-pravova-baza-shcho-zabezpechuie-gromadiansku-uchast-v-ukrayini-19533>
18. Офіційний портал Верховної Ради України – База даних нормативно-правових актів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
19. Офіційний сайт Закупненської селищної ради. URL:<https://zakupnenska-gromada.gov.ua>
20. Переваги системи місцевого самоврядування. URL: <https://inbase.com.ua/perevaguy-systemy-miscevogo-samovryaduvannya-vystup-na-incoforum-2019/>
21. Писаренко Т. С. Публічні послуги в територіальних громадах: організація та якість надання. Тернопіль : Екон. думка ЗУНУ, 2021. 156 с.
22. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» № 996 від 03.11.2010 (ред. 2023). URL: <https://poda.gov.ua/attachments/156755>

23. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI (ред. 2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
24. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII (ред. 2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
25. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова КМУ № 996 від 03.11.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п>
26. Закон України «Про звернення громадян» : Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>.
27. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
28. Про публічні консультації : Закон України від 01.12.2023 № 3482-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20#Text>
29. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII (ред. 2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18/stru>
30. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII (ред. 2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>
31. Регіональна політика та управління : збірник наукових праць ЗУНУ. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 312 с.
32. Регламент роботи Закупненської селищної ради URL: <https://zakupnenska-gromada.gov.ua/documents/reglament>
33. Романюк С. А. Публічне управління та місцевий розвиток. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2021.
34. Слободян О. О. Публічні фінанси територіальних громад: сучасні підходи. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 204 с.
35. Статут Закупненської територіальної громади: від 22.05.2021 № 3. – URL: <https://zakupnenska-gromada.gov.ua>

36. Ткачук А. Ф. Децентралізація влади: сучасні тенденції та українські реформи. – Київ: Інститут громадянського суспільства, 2020.

37. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад. Електронний ресурс. URL: <https://hromady.org/wp-content/uploads/2018/04/Управління-розвитком-ОТГ.pdf>

38. Філіпенко А. В. Стратегічне планування розвитку громад : методичні рекомендації. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 98 с.

39. Шевчук О. Р., Зайчук О. М. Управління комунікаціями в органах місцевого самоврядування : навч. посіб. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 132 с.

40. Шкільняк М., Монастирський Г., Васіна А. Удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування в контексті реалізації потенціалу децентралізації. Вісник економіки. 2021. № 2. С. 193–199. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/download/1249/1352>

41. Школа І. М., Питуляк М. Г. Муніципальне управління: теорія і практика. Івано-Франківськ : Прикарпатський нац. університет, 2019. 280 с.